

BUTLLETÍ
EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

BUTLLETÍ
EXCURSIONISTA
DE
CATALUNYA

1928

VOLUM XXXVIII

EDITORIAL

VIA LAYETANA, 21

TABER, LTDA.

BARCELONA

1928

Butlletí Excursionista de Catalunya

Per Terres del Mestrat

MORELLA

EL dia 16 d'abril, al matí, el tren exprés que va fins a València ens dugué a Vinaroç, on ens esperava un auto contractat prèviament, amb el qual ens traslladàrem a Morella, l'antiga capital del Mestrat, que des de l'any 1878 duu el títol de ciutat.

Després d'un trajecte de 66 quilòmetres per bona carretera, molt accidentada per cert, arribàrem a Morella a les sis de la tarda.

Esmerçàrem quatre hores en el camí, perquè aprofitàrem l'avinentesa d'impressionar alguns clixés de l'interior de l'església de Traiguera, primer poblet que trobàrem al pas; després travessàrem el poble de La Jana, on també ens aturàrem una estona, i, finalment, visitàrem, bastant detingudament el Santuari de Vallivana, situat vora la carretera, en el qual es venera Nostra Dona de Vallivana en una església renaixement, plena de riquesa i d'ex-vots. Aquest Santuari és una mena de Montserrat del Mestrat, sense, però, les muntanyes característiques que estatgen la nostra Moreneta.

Des d'aquí la carretera s'enfila muntanya amunt en zigues-zagues marejadores fins a assolir el cim de la collada. Des d'allí s'albira a dret fil el poble de Morella allà al lluny, feréstegament situat als vessants alts de la muntanya més punxeguda de la rodalia, i a mil metres d'altitud.

En sortir de Vinaroç, el paisatge és ben conreat. Els ceps dels vinyars, arrencats damunt el terròs remogut per la rella i l'ai-

xada, comencen a vestir amb brots de verd els seus braços retorçats; el terreny, net d'herbes, tou i esponjós, espera amb anhel la pluja benaurada que guareixi l'eixut persistent; centenàries oliveres de soques mallorquines i fullam espès ens acompanyen fins a Vallivana. En aquest indret el paisatge és feréstec i muntanyós, i, a mesura que avancem, augmenten els rocams despullats de vegetació, i els ermots on el bestiar no troba res per a remugar, i els barrancs en què només corre l'aigua quan plou a bots i a barrals. De tant en tant, alguna alzina escadussera pretén arrapar-se amb pena damunt aquest terreny ple de silenci i aïllament, capaç d'aturar qualsevol noció de bellesa.

Sort que els poblets que hem trobat al pas, nets, endreçats i de cases blanques com si fossin emblanquinades d'ahir, ens han deixat un regueró d'alegria a l'esperit, perquè, altrament, el viatge esdevé monòton i gens atractiu fins a la vista de Morella. Llavors, les feines de terra conreada se succeeixen sovint, i augmenten a mida que ens apropem al poble, al redós del qual tot és conreat a despit dels pendants pronunciats. Sortosament aquí no manca pedra per a fer marges.

La visita a Morella és força interessant. L'excursió a aquest poblat és sense dubte una de les excursions més profitoses que hom pot realitzar per terres confinants amb Catalunya; tant per l'aspecte pintoresc de la població, les cases de la qual s'enrotllen, en semicercle, formant graonades, a una muntanya cònica coronada pel castell enrunat des de la darrera guerra civil ençà, com pels records històrics i artístics tresorejats en els arxius plens de pergamins i en els monuments curulls d'art. Les cases s'apinyen les unes amb les altres tot formant carrers estrets, tortuosos i costaruts, dintre un cercle de muralles construïdes abans de l'any 1095, reformades pel rei Pere el Cerimoniós l'any 1358.

Antigament fou una ciutat pertanyent a la Tarraconense romana, amb la seva via que passava per Tortosa; després esdevingué una fortalesa àrab; més tard fou sojorn del cèlebre Papa, Pere de Luna i de la noblesa eclesiàstica i seglar, i, darrerament, ha estat baluard gairebé inexpugnable del carlisme, exhaurit per la fam abans que amb les armes. El general Espartero posà fi a les lluites sagnants i s'endugué, d'amagatotis, una custòdia de plata, duta abans al castell per a major precaució de robatori.

Els estralls produïts pel cobejament d'aquest indret estratègic, han anat enfondrant senyories vetustes, i palaus plens d'escuts nobiliaris, i el castell ha esdevingut sense importància; però la gent

del poble serva la fe, la tradició i la clàssica bonesa de muntanya; és senzilla i lleial. Aquí tothom dona el Déu vos guard.

A Morella cal pujar i baixar contínuament, i caminar per damunt d'empedrats esmolats i cantelluts, construïts formant amples graonades per estalviar pendents massa pronunciats, els quals cada moment fan venir l'ai! a flor de llavis, tot tement una fatal reliscada. Molta gent del poble diu que mai no baixa per no haver de pujar. A Morella gairebé no hi ha un pam de pla. És un martiri per als peus i un suplici per als pulmons el transitar per aquests carrers.

En aquest temps primaverat, apar que les ombres de la nit tinguin peresa d'empènyer la claror diurna, i la tarda s'allarga, s'allarga com si tingués recança de deixar la terra. Entre dues clars visitarem la família Guarch, veïna de Morella, la gentilesa de la qual ens omplí d'ofertaments, mentre un erudit capellà, Mossèn Blasco, ens donava dades històriques i ens planejava el camí que havíem de seguir per tal de fer més profitosa la nostra visita a Morella. I la conversa lliscà dolçament, entremig de l'escalforeta suau que llençava el braser encès de dessota la taula, i a recer del fred i del vent de part de fora.

A l'endemà, dematinet, desafiant el martiri dels peus, el vent amoïnós, els lleganys de núvols esblaimadors del sol i el fred intens que ens feia plorar els ulls, començarem la visita a la ciutat, i ben aviat ens trobem enfront del Portal de Sant Miquel, magnífica obra gòtica que forma part de les muralles, molt semblant a la Porta Reial del Monestir de Poblet, cosa que no té res d'estrany, perquè ambdós portals foren edificats en la mateixa època pel Rei Pere IV el Cerimoniós.

Fora muralles s'escau un llarg aqueducte abandonat, d'arcades ogivals, tapades algunes d'elles, i d'altres enrunades, construït el segle XIV, baldament de primer antuvi, sembli obra dels sarraïns.

Sota mateix passa el camí vell de Santa Llúcia. Allí s'aixeca una bonica Creu de terme, que ostenta un capitell ricament esculturat.

Del cim d'una muntanya propera, en la qual molt sovint hom entropessa amb una varietat de fòssils que encisa, es frueix d'un esguard magnífic vers la muntanya que serveix de pedestal al poblat de Morella i al seu castell, les arrels de la qual són banyades per les escasses aigües del riu Bergantes. Mentrestant, el vent feia nosa i el fred apretava de debó, fins a posar-nos balbs els caps dels dits.

De retorn al poble, i tot just passat el portal de Sant Miquel, s'albira l'església parroquial dedicada a aquest Sant, la façana de la qual és senzilla, i en l'interior poguérem admirar una preciosa

custòdia de plata amb aplicacions d'or, i des d'aquí tot esbufegant de debó, pujarem a l'església arxiprestal de Santa Maria la Major, situada en l'indret més enlairat del poble, sota mateix del castell, esdevingut sense importància.

En esguardar aquesta església des de la plaça Arxiprestal estant, hom resta profundament impressionat. Davant el goticisme pur que s'admira en la façana, davant una veritable joia arquitectònica d'aquesta mena, edificada a les darreries del segle XIII, hom sent una pregonia satisfacció.

Una creu gòtica situada a dalt d'esmolada graonada, assenyala el camí d'aquest recinte de noblesa, exempt de traüt i ple de misticisme, a bastament embellit pel daurat de les pedres, per la majestat de la Porta principal i per la finesa de la Porta petita o de les Verges. D'arran de terra s'aixeca el campanar gruixut, ferm, de basament romànic, escapçat durant les guerres per tal que el cim no fes nosa al castell. Ara, més aviat sembla una torre de castell-fort.

I si, de fora estant, aquesta església deixa embadocat al visitant, en passar el lllindar de la porta es copsa un bé de Déu de joïells artístics i atreviments arquitectònics que encanten. El gòtic sever de l'obra forana, a dintre es tradueix en una varietat de línies superbes i en una barreja ben harmonitzada de renaixement, barroc i xurrigueresc. El gòticat de la pedra suporta amb dolcesa les traces barroques enjogassades i el davassall d'or que corre en les columnes salomòniques, en les barbacanes enramades i en l'estatuària de tots els altars. Tot i això, el conjunt és admirable i exempt de pesadesa; hom no té prou ulls per albirar a bastament tota la meravella d'aquesta obra, eixoplugadora de Papes i Bisbes i guerrers i nobles i dignitats de totes menes.

El Chor és una meravella d'arquitectura, és una obra superba i atrevida que descansa damunt unes arcades planeres, sostingudes per quatre columnes de la Nau Central, a uns vuit metres d'alt. Una escala de cargol enrotllada a una columna mena a dalt del Chor, senzill i mancat d'art en el cadiral; però l'escala és ampla i ens mostra un treball notable d'equilibri, a més a més de belles escultures en la barana, que baldament siguin de guix estucat, fan l'efecte de marbres bellament treballats. Fou construït a darrers del segle XIV, per haver esdevingut petites les tres naus als cultes extraordinaris d'aquella època.

Aquesta veritable catedral, agregada a la Basílica de Sant Joan de Letran pel Papa Innocenci XII, i a punt d'ésser declarada Mo-

MORELLA : SANTUARI DE LA VERGE DE VALLIVANA

Uls F. Blasí

MORELLA : INTERIOR DEL SANTUARI DE VALLIVANA

MORELLA : VISTA GENERAL

Cls. F. Blasí

MORELLA : INTERIOR DE LA COL·LEGIATA

MORELLA : PORTAL DE SANT MIQUEL

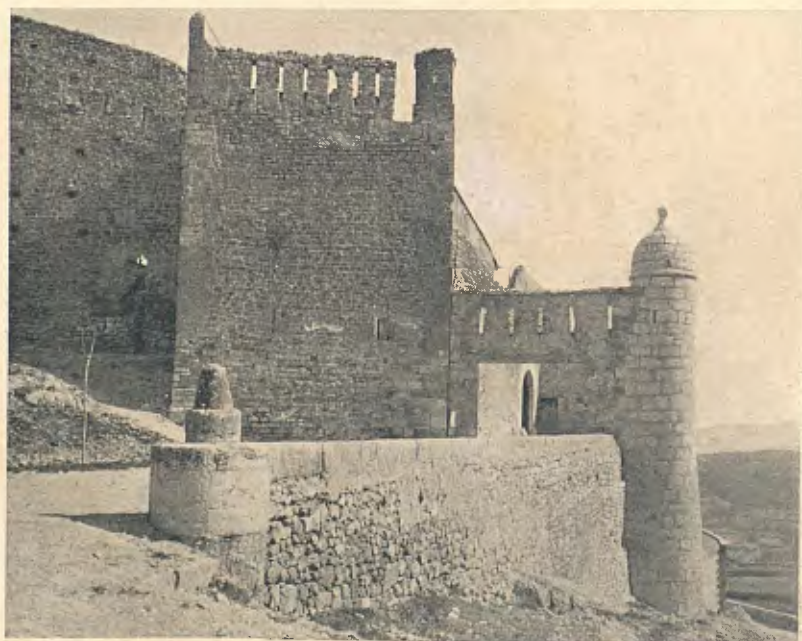

Clas. P. Blasi

MORELLA : PORTAL DE SANTA MARIA

MORELLA : UN CARRER

On. F. Hast

MORELLA : MURALLES

nument Nacional, és l'obra més superior de Morella, és el joiell més preuat dels morellencs, és l'orgull del Mestrat.

Després, tot pujant i baixant pels empedrats martiritzadors dels peus, visitàrem la parròquia de Sant Joan, en l'interior de la qual s'admiren tres teles primorosament pintades, de vàlua indiscutible, representant Sant Roc, la Visitació i Sant Pere, venerats en els seus respectius altars.

Al costat d'aquesta església s'escau el carrer més llarg, més ample i gairebé més costerut del poble, amb arbres raquítics, empedrat cantellut i un davassall d'esglaons mal-fets que fan tremolar. Aquest carrer és la gran-via de Morella i en ell se serva, mig estrafeta, la casa que estatjà l'octogenari anti-papa Pere de Luna, dintre la qual es reuniren el rei Ferran d'Aragó i l'avui Sant Vicens Ferrer, per tal d'exigir del primer la seva renúncia a la tiara avinyonesa.

En algunes reconades de carrers extrems, hom s'atura sovint per a fruir d'esguards característics; ací i allà abunden les balconades de fusta i sota un espadat de roca nua raja la Font Vella, que no té res a veure amb l'art ni amb l'abundància.

Demés, hem passat per l'esplanada dels fusellaments i pel portal del Forcall, el qual ens ha dut al començament d'una passejada excellent que dona la volta a la muntanya per sota mateix del castell, les parets esbatanades del qual s'albiren al cim d'un encingle-rat de roques verticals, esdevingudes polícromes per l'acció del sol i de la pluja. Per aquest indret, el castell és materialment inexpugnable; tan alt, com si pengés de la volta del cel.

Endinzats altra vegada en els carrers, sense que per això ens avesem a les molèsties dels empedrats, passem pel Mercadal, un carrer llarg i porticat, en el qual els traginers de cada diumenge arreplegaven les verdures i fruites que no havien pogut vendre; vora el mercat albirem els finestrals gòtics de la Casa de l'Ajuntament, i en algunes façanes admirem bells escuts nobiliaris. I ningú no ens feia nosa, el silenci planava arreu; tot el poble era nostre, malgrat ésser dia festiu.

Part de fora del Portal de Sant Mateu, en la façana del qual, s'aguanten esculpits l'escut de la ciutat i un Crist de pedra, alguns jaïos endiumenjats prenen el sol que hi pega d'esquitllentes a l'hora de cap al tard. Certament eren els únics veïns que romanien al poble, perquè per la Pàsqua els morellencs surten a esplaiar-se en alguns indrets forans, a menjar els clàssics *mostachons*, una lla-minadura saborosíssima, amb què obsequien els forasters.

I ja ben entrada la nit, el poble reprèn la seva vida normal assa-

onada per la cruesa de l'hivern inacabable, per la primavera tardana i per l'estiu fugisser, en mig de les belleses tresorejades dintre el cercle murallat, com si aquestes muralles talment en fossin l'estoig. Els morellencs adoren la seva terra, són veritables ciutadans girats de cara als corrents moderns i potser una mica d'esquena a la seva llengua regional.

Tanmateix, dintre aquest ambient de senyoria i senzillesa alhora, el geòleg té l'avinentsa d'entrepussar sovint amb infinitat de fòssils, l'arqueòleg té a l'abast una gama preciosa de coses que li produeixen gaudis inesperats, l'historiador pot fullejar un preat arxiu que li parla des de l'any mil ençà, l'arquitecte frueix a bastament enfront de l'obra mestra de l'Arxiprestal i l'aficionat a la fotografia, certament en cap altre poble de cinc mil ànimes no trobarà el terreny tan assaonat per a sadollar-se d'impressionar clixés.

El poble de Morella, capital de l'antic Mestrat dels Templers i de l'Orde de Muntesa, en altres temps senyor de totes aquestes terres i de part de la costa valenciana, va endavant de mica en mica a despit de l'allunyament de les ràpides comunicacions. Prenguérem comiat d'ell amb l'ànim de tornar-hi, i, sobretot, amb l'esperit amarat d'agraïments que des d'aquestes senzilles ratlles adrecem afectuosament a la família Guarch, a Mossèn Ferran Blasco i a tots els morellencs.

PENYÍSCOLA

Antigament, aquesta petita península de la costa valenciana, província de Castelló de la Plana, formava part del Mestrat per relació amb l'Orde de Muntesa, senyora que fou d'aquelles terres muntanyoses; la qual Orde era filla de Santes Creus i sorgida de les cendres calentes dels Templers.

Aprofitant l'avinentsa de trobar-nos a Vinaroç de retorn de la visita a Morella, anàrem a Benicarló. Des d'aquest poble ens traslladàrem a Penyíscola per una mena de carretera plena de sots, roderes i pols. Però, altrament, aquest camí malmès ens proporcionà una pila de gaudis amb la contemplació dels magnífics camps conreats, sembrats materialment de sínies primitives, en moltes de les quals, el ruc sumís rodava el bògit lentament i feia grinyolar les rodes de fusta mullada, que al besllum del sol centelleja com un immens joiell, mentre els catúfols de terrissa deixen anar, ara una ara l'altra, abundosos dolls d'aigua que tot seguit llisca per entre els solcs com serpents monstruosos, i amara extensions enormes d'arrossars i extenses plantacions d'hortalisses.

PENÍSCOLA : VISTA DES DEL CASTELL

Cls. F. Blasí

PENÍSCOLA : ENTRADA AL CASTELL

PENÍSCOLA : PART ALTA DEL CASTELL I ENTRADA A LA CAPELLA

Clas. F. Bñael

PENÍSCOLA : SANTUARI

Mentrestant, un intens tràfec pagesívol ens feia marxar l'auto lentament. Davant nostre anàvem veient com la mar s'apropava, i com dintre d'ella s'aixeca una roca cantelluda i cònica que creix de mica en mica a mesura que nosaltres avancem, atapeïda de punts blancs com bullarocs de neu de les casetes de vella construcció, sempre emblanquinades de nou, i coronada per les torres i muralles del Castell esbatanat. De primer antuvi, aquesta visió apar un enorme vaixell escadusser encallat vora la platja, i topogràficament parlant sembla talment un ver caprici geològic. La realitat ens diu que aquest turó regular i uniforme, pertany al període cretaci, ficat quasi dintre la mar, que l'envolta per tots costats menys per una llenca de terreny sorrenc que l'uneix a la terra plana, tenint a la part oposada un trencat precipici sobre l'aigua.

En ésser a l'estreta llengua de sorra que separa Penyíscola de la terra ferma, s'observa trafiqueig de matxos de bast que duen gerros a l'esquena, autobusos fora portals que van i vénen dels pobles veïns, dones rentant la roba en un safareig que s'omple d'un doll d'aigua que neix a les roques, sota mateix de les cases penjades al vessant alterós de la muntanya que tenim a tocar. A Penyíscola no poden pujar carros; tot el tràfec es fa per mar o al llom de les cavalleries.

Tot d'una ens trobem enfront d'unes muralles altes i gruixudes que apareixen com opressores de les cases del poble, les quals són posades en forma d'esglaons fins al cim del promontori i en nombre d'unes 650. Ostenten algunes d'elles escuts nobiliaris i formen prop d'uns trenta carrers irregulars i tortuosos. Tenim l'avinentesa de petjar una península utilitzada pels grecs i cartaginesos per tal de fer el tràfec amb els ibers. La llegenda cristiana esmenta que en aquestes roques desembarcaren alguns deixebles de Sant Jaume; el rei en Jaume I la prengué de la moreria l'any 1233, i la cedí als Templers, els quals hi aixecaren el castell, i, més tard, passà a poder de l'Orde de Muntesa, amo i senyor de les terres interiors del Mestrat. Heus ací perquè, en començar aquesta relació, fem esment de les pertences al Mestrat.

Flavors, aquesta mena de Gibraltar valencià fou donat al Papa Benet XIII, més conegut per antipapa Pere de Luna, fill d'Aragó i un dels papes avinyonesos, al qual servia de sojorn plaent durant les seves excursions per la Mediterrània i de retir voluntari en les seves vicissituds de Papa amoïnats per les discussions del Còncil italià; fins que, per disposició d'Alfons V d'Aragó, aquest estatge

esdevingué exili, presó i calvari d'un caràcter indòcil, fermament convençut de la seva veritat indiscutible.

Dintre el Castell de Penyíscola es reberen emissaris, es tramaren conspiracions, s'organitzaren expedicions marines, s'estatjaren Cardenals addictes i fins s'intentà l'enverenament de l'antipapa, aprofitant la seva golosia pels dolços. Segons ell, aquestes roques foren el refugi de la veritable religió catòlica durant els vint anys de captiveri, l'*Arca de Noè* del *diluvi* d'amenaques que tot sovint arribaven del papat de Constanza, fins que li esdevingué la mort en l'any 1424, quan tot just havia complert el noranta quatre anys d'edat i després de trenta de borrascós pontificat tot reivindicant fins a l'últim moment la legitimitat de la seva elecció.

Pujant pel costat de la muralla s'assoleix el sever portal coronat per l'escut grandios i decoratiu de Felip II, i tot just passat el lllindar gruixut, constatem que aquí també cal martiritzar els peus, perquè els carrers són costeruts i empedrats amb pedres cantelludes i d'altres posades de punxa enlaire. Tanmateix, notem que en deixar Morella, la ciutat dels empedrats punxeguts, hem sortit del foc per caure a les brases; però davant la fe, la voluntat de l'excursionista, s'abreugen les coses insuperades i hom no s'adona de ço que pugui significar minva d'alè o descoratjament d'esperit. Tot resta ofegat per la satisfacció d'assolir la fotografia cobejada, la pedra delatadora de vellúria o el cim més alt.

Tot donant voltes per aquests carrers buits de gent i plens d'una sentor de netedat que encanta, es pot visitar l'històric temple de N. D. d'Ermitanya, patrona de la ciutat; la Capella de Santa Anna, i l'església Parroquial dedicada a la Verge dels Socors. En aquesta església es guarden uns bonics terns i, a més, un calze de plata daurada i una creu pertanyents al Papa Benet XIII, segons la tradició.

Plens de coratge pujarem al Castell, situat a l'indret més enlairat d'aquesta roca monstruosa que es diu Penyíscola, i construït de pedra picada en una circumferència d'uns 160 metres. En ésser a dins restàrem desillusionats, perquè davant el nostre esguard només hi ha ruïnes, i l'herba creix per entre els junts de l'enllosat remogut i fet malbé. Ni un bri d'art no es veu enlloc.

En mig de tot això hom rep la conseqüència fatal de la manca d'indrets d'esbargiment, de natura pròdiga i de paisatge manyac. Damunt la roca nua, voltada d'aigua pertot arreu, foren aixecades aquestes parets tantes voltes cobejades pels guerrers, estatjadores de la venerable figura octogenària i barbuda de Benet XIII, i en la sala del Còncave, il·luminada només per una lluerneta petita, en

l'església coberta per volta de canó, sense finestrals ni adornaments, en la presó tancada encara per gruixuts barrots de ferro i en altres dependències escadusseres, aquest home de bronze feia una vida modesta i senzilla, mentre, part de fora, l'aigua propera, que eternament rebot banzim banzam contra les rels dels fonaments, cantava la cançó turmentosa i trista del captiveri, del suplici i de l'enyorament.

D'aquella època només restà el record històric i la mica d'aurèola de grandesa que li donen les paraules ampuloses dels cicerones. La Penyíscola d'avui és un barri de pescadors arredossat a la platja lluminosa del nostre mar llatí; una munió de casetes blanques posades a la bona de Déu quan s'albiren del lluny estant, aferrades als vessants de la muntanya rocosa amb perill d'esllavissament, mateix que nius d'ocells. A les platges properes s'albiren les barques de totes menes, arrencades com un exèrcit a punt d'entrar a la lluita, a les ordres dels braus mariners penyíscolencs, dintre una mar trauuila i pròdiga que proporciona quantitats enormes de llagostins cada dia que les barques es fan a la mar. I per aixó, quan hom visita Penyíscola, cal que tasti els saborosos llagostins, la fama dels quals, conquerida pels vots de paladars exigents, és coneguda per tota la rodalia i més enllà i tot.

Ja bastant esllanguida l'hora migdial, emprenguérem el retorn sota un sol canicular, tot dret a Vinaroç. Aquí pujàrem al tren valencià que ens dugué a Barcelona.

FRANCESC BLASI I VALLESPINOSA

Les Dreçanes barcelonines sos inventaris y restauració *

EVOLUCIÓ EN LA TOPOGRAFIA MARÍTIMA

Fou molt notable, aquesta evolució, a Barcelona, durant l'Edat Mitjana, per lo constant avençament de la linia del litoral. Los aluvions del riu Llobregat rublien d'arenas una extensa badia y en lo transcurs dels segles, acabá totalment de fer perdre eix lloch de refugi de les nostres naus.

* Accedint a la voluntat de l'autor, transcrivim íntegrament aquest treball, respectant també la seva ortografia.

En lo segle ix, a l'entrada d'aquell port s'alçava un castell, enlayrat en una de les més baxes derivacions del Mont-juhich o montanya dels juheus. En lo segle xi sigué propietat dels comtes de Barcelona y mes tart dels vescomtes. Recorda en aquells indrets, la tradició de tot axó, l'esglesia, que, sots l'advocació de Mare de Deu de Port, cambiá de lloch en lo segle xiv, per situar-se en la plana, al peu mateix del castell. Lo turó de roca ahont aquest s'al-sá, ha desaparegut en lo que va de segle xx, a causa de l'explotació d'unes importants pedreres.

Com a derrer fet històrich relacionat ab l'antich port, indicarem l'aplèch en 31 d'Octubre de 1390, d'un estol de galeres genoveses y catalanes, per anar a combatre les naus pirátiques del Africa. Poch després y en lo transcurs del segle xv, acabá d'inutilisarse, convertintse en un gran estany, qual existencia ha arriuat fins al final del segle xix.

Los vaxells, mancats de lloch de refugi y salvaguarda, varaven ahont podíen, gayre be sempre, en la platxa qu'anava de l'esglesia de Santa María de la Mar fins a la de Sant Francesch. Lloch sense condicions de protecció per les naus. Se'n preocupá la Ciutat y mitjançant lo seu organisme municipal del Consulat de Mar, construhí, en la segona meytat del segle xv, l'espigó de Llevant dit usualment de la Llanterna, per lo faró que s'hi axecá.

Aquesta obra marítima estava destinada a produhir una nova mutació hidrográfica, puix apilantse, al seu costat septentrional les arenes del Besós hi feren surgir un extens camp arenós, qu'esdevingué, en lo segle xviii, soler d'una nova barriada: la Barceloneta.

Com a millora deguda a les mutacions generals, topográfiques y urbanes, s'ha de posar la construcció de les dreçanes, seguidament d'alsarse la segona línia de muralles iniciada per Jaume I. Al esser reclosa, la Ciutat, per la Rambla o riera, coincidí gayre bé ab la dessecació dels estanys de la partida del Cagalell, millorant les condicions sanitàries del lloch que's convertí en les profitoses hortes de Sant Bertran.

D'una manera menys trascendental, cambiá la topografia barcelonina, per virtut dels avenços urbans, en lo lloch conegut en lo segle xi per arenals de Santa Maria de la Mar. Les muralles primitives o del segle iii de J. C. ja s'havien reclós per nous carrers formats en la segona meytat del segle xii, després de desapareixer totalment lo perill dels almoravits. Allí també la costa avançava mar endins, degut als aluvions del Besós, allunyantse mes a cada moment, la vella porta dita del Rego Mir, ço es, del rech del comte

Mir, que no era altre cosa que'l rech Comtal, construït per dit Comte y que desayguava a la mar, no lluny de la muralla oriental de la Ciutat vella.

La construcció de nous alberchs formant nous carrers, portá la necessitat de desviar d'allí la cequia Comtal o Rego Mir. Fou tret del peu de les velles muralles, en lo segle XII o XIII. Y, aconduhit mes enllá de Santa Maria de la Mar, a son volt s'hi alçá lo barri de la Ribera, en lo carrer qu'ha conservat lo nom del Rech.

També esdevingué indispensable allunyar de tant important centre urbà qu'allí's formava, als mestres d'axa y fusters de ribera, instalats en la platxa del Rego-Mir d'ahont n'exien tota mena de vaxells. Lo recort de llurs oficis quedá vinculat en lo nom del carrer de la Fusteria, ahont també hi tingueren la casa gremial, desaparegut ab la Vía Layetana.

L'organissació de la defensió marítima era imprecisa, al temps en que tenien ja delimitada llur esfera d'acció moltes entitats públiques, ço es, en lo florent segle XIV. S'expansioná la vida corporativa barcelonina y per protegir al comerç, principalment al marítim, se fundá, en la prop dita platxa dels fusters, la gran Llotja de Mercaders, sede del gloriós Consulat de Mar.

Les mars may quedaven amparades, com calia. Lo monarca, la Generalitat de Catalunya, Barcelona ab lo seu Consulat de Mar, alguns procers de la cort reyal, tothom qui tenia potencia per ferho, se creya ab autoritat per armar vaxells. Ab elements d'uns y altres los sobirans formaven llurs esquadres, sempre que la necessitat los apremiava.

Axó era en lo segle XIV, quan apurats per l'indefensió de les naus volgué realitzar-se totalment la construcció d'unes bones dreçanes, aspiració antiga de la Ciutat puix que Pere lo Gran havia iniciat aixecarles per la part del Montjuich.

Començá nostra expansió marítima, Ramon Berenguer IV, axamplantla notoriament Jaume I; y a son fill Pere, se li imposava rematar la labor de prosperitat ultramarina, otorgant tota l'importancia que requerien, los aprovisionaments navals y la conservació dels vaxells.

La dreçana barcelonina deù son impulsio al segle XII, en que's llencen nostres naus, a mes continúes expedicions navals. D'avants, poca cosa's dextra entreveure, puix les gestes marítimes del Comtat de Barcelona, son migrades y no van seguides. En les costes emporitanes existiren també dreçanes, d'ahont ne sortiren vaxells contra dels sarrahins, assenyaladament en lo segle X; pró les no-

ves que se'n tenen son poch precises, no acusant que fossin importants en cap lloch determinat.

Pertany al segle ^{xii} lo conexement exacte o documental de tenir los sarrahins catalans, una magnifica dreçana a Tortosa, al interior del riu Ebre. Està en l'interessant concessió de Ramon Berenguer IV als juheus de Tortosa, donantlos en propria heretat, lo lloch de la dreçana, ab ses disset torres del volt, per construirhi xexanta cases. Diu lo document, datat al 22 de Decembre de 1149: *dono uobis omnibus iudeis de Tortosa et omni iure proieniei, in propria hereditate, illum locum, in Tortosa, quod appellatur daraçana, simul cum ipsis turribus in circuitu existentibus, que sunt XVII^{em} ad construendum et edificandum ibidem, LX mansiones.*

L'existencia de disset torres *in circuitu*, ço es, al voltant de les dreçanes, dona idea de l'importancia que tenien en l'època sarrahina, puix demostra com estaven perfectament fortificades.

Llavors, lo riu sortia al mar mes cap a Amposta y a la Rápita. Los documents hi constaten un cambi d'arenys vers lo Nort, ocorregut als segles ^{xiv} o ^{xv}. A axó se deu l'existencia d'un barratge dintre lo riu d'Ebre constituït per lo fort bassament de la carretera romana al atravessar la plana pantadosa del Delta, y que s'ha manifestat en nostres temps lliure de terra, com una incomprendible barra d'endurit ciment en lo lloch dit La Sucrera, o fàbrica de Sucre de Tortosa.

No s'ha d'entendre, que, la concessió del 1149, als juheus, de la forta dreçana sarrahina, suposí qu'a Tortosa se perdé la tradició de construir naus a partir del comte Berenguer IV. L'història prova lo contrari, veyent com d'allí sortiren petites esquadres.

Segons Beuter, naus tortosines socorregueren a Jaume I en lo setge de Valencia, en 1236; Pere Miquel Carbonell també relata, com, altres vaxells de Tortosa, auxiliaren a Pere lo Gran en la conquesta de Menorca y a Jaume II en les empreses de Córcega y Cerdenya (1).

Tornem a posar nostres mirades a la construcció y conservació dels vaxells barcelonins.

La mirada d'àguila de Pere lo Gran, comprenent quanta falta feyen les dreçanes, posá son esguart per alçarles, en los camps de la muralla de la Rambla, prop de Sant Bertran, dexant expedita de constructors la platxa del Regomir, ahont lo comerç ultramarí hi havia obtingudes de Jaume I, les concessions dels tres alfondèchs

(1) Ramon O'Callaghan *Anales de Tortosa (Apéndice)*. (Tortosa, 1895), pl. 76.

de la mar. Hu d'ells dexá perenne recort en lo nom del carrer del *Fondet*, enfront de Llotja, desaparegut al ferse la vía Layetana.

Per tenir manera d'atendre a la construcció de naus, se creá l'imposició marítima dita del *Periatge*, ab obligació d'aplicarla tota als armaments navals. Com en èpoques premioses no abastava, los monarques hi concedien altres drets extraordinaris, per temps limitat.

Fou una època aquella, en que tot marxá al ensemps, y ab una forta empena, s'assolí lo domini de la mar. La marineria catalana, procurá situarse com calia, fent honor a la sua terra. Ho podèm ben creure, quan axis ho llegim en llibres forasters. Existeix certa expressió encomiástica, sobradament retreta, del escriptor florentí Matheu Villani, que no deü esser oblidada, quan d'axó se vé a tractar. Referintse a l'infanteria de marina catalana del segle xiv, deya: *valenti uomini, e grandi maestri di baratti del mare*. Be prou que l'estimulaven nostres sobirans, ab privilegis deguts a la reyal munificencia. Senyalava, En Capmany, com una derivació del atach y bloqueig de Barcelona, en 1359, per les naus castellanes, la constitució del cors escullit dels ballesters de mar coneguts per *mante-llets*, autorisats per usar sempre espasa y coltell (1362). Com si fós patrimoni, l'art de la ballesta, de regions marítimes, fa notar l'historiador tortosí O'Callaghan, com, de la comarca del Ebre ne sortiren, en los segles xiii y xiv, estols d'artisats ballesters.

CONSTRUCCIÓ DE LES DREÇANES BARCELONINES

Després d'iniciar, Pere lo Gran, fer les dreçanes, vers Montjuich, cap dels seus successors en la corona cambiá de criteri. Pere lo Cerimoniós, en 1373, vol presentarse innovador, pretenent situarles enfront del plá d'En Lull, en la muralla de Llevant.

Los Concellers estimaven eix nou lloch mal escullit, procurant ferli cambiar d'opinió y finalment obtenintho. Encara tractaren d'anar mes enllá, proposantse fer declarar a dit Monarca, d'una manera explícita y terminant, per vía de privilegi, que, may se tractaria de fer dreçanes en cap altre lloch de la Ciutat. Davant l'exigencia de cobrarlos hi una forta quantitat, com a dret de segell reyal, dexaren de banda obtenir aytal declaració, trametent la relació del fet, los Concellers, al final del exercici del càrrech, a llurs successors, ab estes paraules: *Item, com lo Senyor Rey haia declarat, segons privilegi antich de la Ciutat, que dreçana nos pusque fer en lo pati quis appella Peschateria noua, prop lo portal de*

Sent Daniel, com lo dit Senyor Rey de fet ho hagués comendat, la qual declaració no ses hauda, per ço, com en Jaume Conesa de-manaua molt per dret de segell.

Esperonat continuament, Pere lo Cerimoniós, per ses inacabables guerres ab Castella, sentia la necessitat d'unes bones dreçanes. Mes se conceptuá impotent per realisarho tot sol y vingué a tractes ab los Concellers de Barcelona, en 1378, per acabarles lo mes prompte possible, los representants de la Ciutat.

Tant malament estaven, les dreçanes, que, li deyen, los Concellers al Rey: *com la dita Daraçana vostra, Senyor, no sia cuberta, e per aço les galeas, estiguen dins aquella a sol, e a vent, e a pluja, porque son, dins breu temps, consumines e destruïdes, e en temps de pluies no si puscha obrar, per obs que fós...* D'aquí donchs, que's tractés d'erigirles *ab pilars e archs de pedra, segons que já, per lo Senyor Rey en Pere, besavi vostre, fó començat.* Les obres projectades, devien dexarla *murada, vallejada, e enfortida per la Ciutat de part de fora, e les fustes y porán estar sens perill de-nemichs.*

Los punts de vista estipulats en aquest conveni del 1378, eren, que los Concellers hi devien esmersar deu mil florins en les obres; la Diputació també hi vingué a contribuir, sense assenyalarne la quantitat; y lo Monarca ab set mil florins. Pró aquesta suma, tingué de bestreureli Barcelona, venintse-la a reintegrar, cobrant temporalment la Ciutat los drets del comerç ab Orient y Alexandria, qu'eren llavors prou importants.

Al ensemps, quedá facultada, Barcelona, si volia *les suas galeas o fustes, obrar, metre, o tenir a cubert, dins la dita Daraçana, que ho puxa fer tostemps, franchament, e sens embarch.*

Y en temps de Pere lo Cerimoniós quedá construïda la nova dreçana de la manera que's desitjava, *murada, vallejada e enfortida.*

No solsament queden en peu les voltes fetes en lo segle xiv, per construir naus y axoplugarles y conservarles varades al hivern, si que també la torra emmarletada, ab los seus matabans, qu'avuy están perfectament visibles al interior de les voltes mes modernes, que fèu la Generalitat al començar lo segle xvii.

Una de les pèces mes remarcables qu'han subsistit de les primeres dreçanes, es l'escut reyal del temps de Pere lo Cerimoniós, que hi havia damunt de la desapareguda porta de la torra. Ab molt bon acort, en les obres de la Diputació en que sigué aquella porta inutilisada, se trasladá, dit escut, damunt l'entrada del edifici cons-

truit al costat y formant angle recte, ab les tres naus darreres. Com senyal de l'època en que tal translació fou feta, hi ha la creu de Sant Jordi, ensenya de la Generalitat de Catalunya, esculpida en la llinda de pedra que vé al damunt del balcó.

L'interessant escut reyal se vegé aparedat durant molts anys. Fou en 1914, que, lo mestre del taller de fusteria Joan Rialp, al efectuar les obres de colocació de l'inscripció que diu *Maestranza*, s'adoná de que la pedra estava esculpida y procehint a netejarla curosament, sortí l'hermós escut qu'ara públiquem per primera vegada, sens dubte un dels mes interessants escuts reials qu'hi han a Barcelona.

Desde'l 1378, vingueren a cuidar-se, los Concellers, de les dreçanes, y en altra concordia signada, en 1390, ab Joan I d'Aragó, aquells se referexen sempre, a la Daraçana de Barcelona, en lloch de titularla Daraçana Reyal.

Los tractes del 1390, entre los Concellers y lo Monarca, s'enca-minaren, d'una part, a engrandir l'edifici marítim, fins a poderhi hostatjar, al menys, trenta galeres ab tots llurs forniments; y d'al-tre, a obrarhi un petit palau, ahont pogué residir lo Rey y sa família. En compensació, obtenia, la Ciutat, los emoluments de les naus que devien comerciar ab Orient, diventlos invertir en obres a les dreçanes.

Aqueix palau, Barcelona lo quedá a deure al Rey: pró no's dexá perdre la colecta d'un dret especial, titulat en 1438, dret de la dreçana. Subsistí poch temps, essentli llevat en 1454, donant dret a percibir del periatge, vint y cinch lliures anyals, per invertir en les obres de les dreçanes.

Durant aquesta temporada, ço es, a les derrerries del segle xiv, Barcelona alsá un edifici davant del Plá d'En Lull, destinat a diposit marítim. Ho venien a declarar, en 1387, los Concellers en son Testament de fi d'any: *com are nouellament, sia stada edificada una casa prop lo rech de Sent Daniel, vers la ribera de la mar, per tenir en aquella copolls et altres exarcies, los quals copolls deuen servir en metre ánciores, gúmenes et altres exarcies, a les naus et altres vaxells, qui, en temps fortunat et de tempestat, stan surtes en la plaia de la mar de la dita Ciutat...*

A mes d'aquesta botiga, ne tenia d'altres Barcelona per lo mateix fi, y destinada als utensilis navals. Al menys, dintre del segle xv, consta l'existencia de la que vulgarment se'n deya botiga de la Figuera, situada prop de Framenors, ço es, del convent de Sant Francesch.

INVENTARIS DE LES DREÇANES

A mitjans del segle xv, fou costum inventariar quiscun any los objectes existents en les dreçanes. Lo més antich dels inventaris de que's te conexement, es del 1453 (1), seguintli altres del 1465, 1467, 1470, 1484, 1486 y 1489 (2). Saltant dos segles, havem arribat sols a examinarne un del 1640 (3). Tots son fets per los Concellers de Barcelona o los Consols de la Mar, subrogats llurs, exceptat lo del 1470, qu'es degut a la Generalitat de Catalunya. No's coneix, per quina causa, llavors, la Diputació del Principat, vingué a substituhir als Consols de la Mar. Es de creure que, lo motiu devallaria de les necessitats de la guerra empenyada, que les autoritats de Barcelona, mantingueren contra Joan II.

L'importancia qu'ofereixen aquests inventaris, es més gran que la qu'acostumen tenir la majoria d'aytals documents. Separadament del interès que sol presentar lo lèxich de l'època, hi ha lo de les galeres allí recloses, si n'hi havien, lo dels forniments per la navegació barcelonina, lo de les armes de tota mena, tant ofensives com defensives, notantse una evolució en les armes de foch, encara en estat incipient, y altres detalls solts qu'apareixen d'aquí y d'allí, dignes d'atenció. Un de tals, en l'inventari del 1470, es, lo d'existirhi magatzemades *una sort de laünes de ferro, de Flandes, abtes per a fer cuyrasses*.

Considerant los termes de marineria y llurs arrèus, l'inventari del 1465 se distingeix per comptenirne major nombre y varietat. Hi existia un lloch en les dreçanes, nomenat vulgarment bombarde-ria. Es curiós observar, que, les cordes, se midien per brasses o passes, paraules que hi son usades com sinònimes.

L'inventari del 1465, no es exclusiu del edifici propiament conegut per dreçanes, sino que tenint caracter mes general, passa a consignar tot lo contingut dintre les varies botigues o llochs tan-

(1) Una de les llistes supletories dels inventaris que tenim vists, porta en lo seu començament, la indicació: *En lany MCCCCLIII—Les coses deiús scrites son stades atrobades de mes en les botigues de la Draçana de la Ciutat y cap al final esta altra indicació: Les coses deiús scrites son stades trobades de menys en les dites botigues*.

(2) D'aquests inventaris del segle xv, se conserven sencèrs, en l'Arxiu Municipal de Barcelona, los del 1465, 1467, 1470, 1485 y 1486: l'inventari del 1489 sols hi es comensat. En cert paper solt enclós en l'inventari del 1467, que prengueren los consols de la mar Joan Boscá y Lluís dez Cortal (25 d'Abril de 1467), s'hi troba certa llista d'objectes sota la rúbrica *A XXI de ç? MCCCCLXVII; les coses deiús scrites fallen del inuentari de ara ha I any*. Y altre llista porta l'indicació senzilla: *ço que fall del any MCCCCLXVIII*. A mes hi apareix alguna altre llista d'objectes de les dreçanes, mancada d'importancia.

cats, propietat de la Ciutat, ahont hi guardaven lo referent a navegació. Lo titol del document anunciava que, los Consuls de la Mar inventariaven les exarcies, rems y altres coses recloses en les botigues o dreçanes, de Barcelona. Comença per la que titula *drassana* y va seguint quiscun dels seus llochs reclosos. Quan los acaba d'escriure en inventaris, se'n va a la vella botiga *olim de la Figuera*, ahont entre molts aparells de galera, hi estava la famosa bombarda Santa Eulalia, altre *bombarda trabuquera de ferre*, una altre *de ferre noua de campaiar*, que tirava pedres de 33 lliures de pès, y a més gran nombre de bales. Y *alt, en lo sostre de la prop dita botigue* altres cinch bombardes de ferre molt antigues.

Mes avall nos ocupèm de tant interessants armes de foch, que tinguéren en les dreçanes un lloch especial y tallers de construcció.

D'aquí passá, lo 17 d'Abril, a inventariar la *botigue de sent Daniel*, ahont hi havia molta cosa a dintre y a fora: ço es, defora, dèu àncores *arrossades al mur, prop la dita botigue*. Les nou bombardes allí depositades, eren de ferre, *molt antigues*, una d'elles *esclafada*. També hi guardaven espingardes, ballestes de fust y d'acer, *vna carta de navegar, sens cesta; XIII lances, entre vigatanes, de Xeres, partesanes; un estandart y 19 panonets ab senyal de Burgunya; tres alfans; 62 spases de ferre hani ab pom daurat; vna sort de launes de cuyraçes; vna segeta o fitora de ferre; VIII ferres de lances de metzem e I vigatana; cuyrases, caps e cervelleres de galiots; cuyrases de companyons; etc.* Losmolts objectes inventariats, mostren qu'era gran dita botiga. Remarquemhi encara un altre lloch designat per lo sostre *on stan los peuesos*. Se diu qu'hi havien *30 peuesos comuns, ab diuerses senyals* entre elles les següents: *de brisants, de ferradura, de la Ciutat, de bou, de barrera y pauesos de posta ab diuerses senyals*.

Finalment s'inventariàren les existencies en la botiga de *Santa Creu* (sols apar remarcable la *mostra de la caxa del port*) en la *torra sobre lo Rech; a la botigue olim del moll, assats prop lo speró de Lauant; a la Lotja dels mercaders; lo velam qui es en la botigue de sent Daniel* y un local dit «Santa Eulalia» ahont hi tenien lances, paveses, cuyrases, rodells *ab senyal del General; pavesines; barrils, arbres, gúmenes, etc.*

L'inventari del 1470, no sembla pas fet, de tot lo qu'existia en los molts departaments de les dreçanes, sino de *les coses del dit General*, ço es, de les qu'hi tenia allí la Diputació. Si no fós així, trovantnos al plé de la guerra contra Joan II, hauriem de reconèixer, que, los avituallaments de la Ciutat, eren molt poca cosa.

Les galeres solien batejarse ab dos noms, d'un sant y d'una santa. Dos n'hi han que sols ne dugueren un: la galera *Santa Eulària* (1) y la *Sant Carles*, aquesta aludint al príncep de Viana Carles d'Aragó, suposantlo sant, lo poble català y qu'obrava miracles. Quan duyen dos noms, lo de la santa anava en segon lloch, exceptuat en la galera *Santa Catarina y Sant Narcís*. Dita Santa era la patrona dels maçips de ribera o bastaxos de capsana.

Desperta cert interès l'inventari del 1484, per la sua minuciositat y per consignar com se distribuïren los objectes del mateix, al sortir de les dreçanes.

Lo que mes hi ha en dits inventaris, son, utilitatges per galeres, com timons de roda y de caxa, àncores, gates, antènoles, antenes, arbres, remes, mijanes, tendes, tendals, etc.

Com aprovisionaments de guerra, a mes de les bombardes, consta tenirshi morters, sèps, pavesos de talla reyal ab la creu de Sant Jordi (camp blanch ab creu de gules); pavesos de posta; ballestes d'acer, de martinet y de fusta; vernigats; lorps (sic); corasses; passadors; etc.

Quan tornèm a trobar inventaris de les dreçanes en l'any 1484, hi actuen solsament los Concellers de Barcelona. En cap ocasió hi intervé lo Monarca, qui res hi tenia. La Ciutat les havia trespasades a la direcció immediata dels Consols de la Mar, sots quin govern estaven nostres afers marítims, sobretot en temps de pau. Tant satisfets se mostraven de possehir les dreçanes, aquests Consols, que, adoptàren per distintiu del Consolat en lo segle xiv, l'edifici de les dreçanes, en lo seu segell de cèra.

Per l'inventari del 1486, cap nau existia varada en les dreçanes, exceptats los dos pontons, un grós y l'altre petit, que s'utilisarien per les obres del port, y ab ells, los trenta dos *àsens de fust, per tirar roques*. Com elements auxiliars d'aquests pontons, s'hi guardaven barques, squifs, àncores, arbres, antenes, càlsers, gats, escales, escalandrons, etc.

Separadament, se continuen en lo mateix inventari del 1486, ruxons, paranquils, palomeres, llibants, faxes de sirgar, carretons,

(1) Hi ha un quadern ahont està consignat tot lo que pertanyia o formava part de la galera Santa Eulàlia sots aquest enunciat: *Die Jouis XIII mensis Aprilis anno a natiuitate domini MCCCCLXIII^e—Predicta Galea Sante Eulalie dicte Ciuitatis, fuit restituta per dictum Petrum Steffani draçanerium dredictum, eidem Guillermo Peraller draçanerio dicta Ciuitatis Barchinone et fuit reestimata cum omnibus et singulis exarciis, armis, et fornimentis einsdem prout sequitur.*

fusells de carretó, arganells, carraguells, calderons ab llurs bro-madores, poliges, etc.

Mes enllà tractarem del inventari prè per la Ciutat, en 1640.

LA BOMBARDERÍA Y LES BOMBARDES

Portava lo nom de bombardería en les dreçanes, lo departament ahont se custodiaven les bombardes, no sols les destinades a les galeres, si que també a les hosts militars.

Les bombardes ja existien a Catalunya en lo regnat de Pere lo Cerimoniós: son fill Joan I, en 9 de Febrer de 1390, tractava de recobrar certa bombarda pertanyent al seu pare.

En lo camp de la dreçana, lo courer Ferran, buydava, en 6 d'Agost de 1463, per compte de Barcelona, la bombarda anomenada Santa Eulària, esclatantli la *tromba* al ensajarla (25 de Setembre de 1463). Sèt meses mes tart, lo 9 d'Abril de 1464, *fench assejada la bombarda de coure feta fer per la ciutat apel·lada Santa Eulàlia*. Justificant lo seu nom, duya l'imatge de dita Santa (1). Era usual posarhi algun dibuix en lo trevall de fossa del coure: axis l'inventari del 1467, hi consignava una bombarda del magatzem de la Figuera, (prop Sant Francesch) ab senyal de la ciutat: *bombarda grossa de campaiar, ensepada, ab ses rodes, fuzells de ferre, e matalls e les rodes forrades, sola e tescó, ab II mascles, qui tira pès de XXX lliures; I sep ab II rodes matallades de ferre, ab son fuzell e sola de ferre, ab ses correes de ferre clavades en lo sep de la bombarda grossa de campaiar*. Lo mateix inventari detalla les *cubertes de fust per cubrir les bombardes*.

Molts d'aquests canons, eren *bombardes Mayans*, nom degut al mestre courer o ferrer, qui les construhia. També l'inventari del 1486 anota la bombarda *Ferrana*, devallant del courer Ferran, qui fongué la bombarda Santa Eulària.

Com accessoris de les bombardes, anotava, l'inventari del 1467, en lo magatzem de la Figuera, los objectes aquí continuats: *I vas ab III anells de ferre en que estaue la bombarda esclafada santa Eulàlia; I carriot ab III rodes de fust, per la bombarda de santa Eulàlia*.

(1) En l'inventari del 1465 pres per Barcelona (veges en l'Appendix) al descriure los objectes que's troaven en la botiga olim de la Figuera, s'hi fa constar: *la bombarda de matall appellada santa Eulàlia, la qual ses feta nouament en lany prop passat, ensepada, ab la ymatge de santa Eulàlia*.

Un interessant contracte, sense data (1), fet ab lo courer Aloy Roca, pro que per la lletra y contingut no pot dubtarse pertany a exos anys, explica, com se refeyen les bombardes, haventse ja tornat a fondre la titulada Santa Eularia. La labor d'aquesta servi de model, de la que's venia a estipular. Se comprometé Aloy Roca mostrantse content, *de aquella bombarda de ferro que les magnificencies vostres* (los Concellers) *tenen a la torra noua, sclafada, de ferne dues trompes les quals tirarán quade vna semblant pedra de aquelles de coure que los magnífichs consellers passats hauien fetas fer de la bombarda de santa Eularia.*

Ytem, mes, jo dit Rocha, de aquells tres mascles sclafats que les magnificencies vostres tenen en dita torra noua, fernos ne altres tres bons per dites bombardes e fere que tiraran pedra de ferro e pedra de pedra, ço es, que quant volren tirar de luny será mester tirar pedra de pedra, e quant volren colpagar de prop tiraran pedra de ferro: les quals bumbardas feré jo dit Rocha, que quade vna delles entre mascla y trompa, tindran devuyt palms de larch e seran dos palms mes largues que les de coure, com aquelles de coure non tinguen sino setze.

Preparava la labor de la fossa, en la botiga del plá d'En Lull, qu'era també de la Ciutat.

Curiosíssim contracte del qual estudi se'n podrá treure'n major profit. Pró abans caldrá continuar alguns accessoris per bombardes, trets del inventari del 1486. Tals son, *los motillos de coure per fer pedres de bombarda; y tres pichs e dos tallants per fer pedres de bombarda.* Y sobre les bales de cerabatana hi consigna *daus de ferro per fer pedres de cerabatana.*

Sembla gran anacronisme, que, les pedres de bombarda y de cerbatana, se fessin ab motillos de coure o daus de ferre, quan se tenien en lo magatzem, per obrar les primeres, *pichs y tallants.*

Per aclararho depressa, deurá llegirse lo contracte de mestre Roca, apartat abans transcrit, ahont diferencia les *pedres de pedra* per bombarda, de les *pedres de ferro*. Puix en los primers temps de la balística, quan tot just s'havia perdut la denominació de *ballestes de tró*, aplicada a les primitives armes de foch, se continuava donant a les bales, lo nom de *pedres*, tot y esser de metall. Ve-yèm encara avuy, com a les *plumes* de metall per escriure se'ls hi continua dient *plumes*, com quan solsament s'utilisava de les plumes d'oca.

(1) *Notularum 1486*, foli 56, Arx. Municipal de Barcelona.

PRETENSÍO DEL REY A LES DREÇANES

Voldríem examinar les dreçanes en son mohiment general de vaxells: pró en veritat que no tenim manera de saberho, mancant llibres d'estadística del Consulat de Mar y no trovantsen en los nostres arxius.

En Francesch de Bofarull refereix, que, en 1529, exíren de les nostres dreçanes, vint galeres ben arreglades, que passaren a Italia a incorporar-se a l'armada d'Andrea Doria (1).

La fusta de pí de Catalunya tenia fama d'esser la millor d'Espanya per les construccions navals. Felip I (II de Castella) manava construir galeres a les nostres dreçanes, en 1568, y les trametia a Sevilla ahont eren pintades y adornades.

En temps d'aquest mateix monarca, en 1576, apar com si la Generalitat de Catalunya s'hagués encarregat de nostres dreçanes. Una lletra del Rey instava als diputats a acabar promptament les obres de les dreçanes. Deya lo Sobirà:

El Rey—Diputados: Los oficiales que tienen a cargo de acabar las Arcadas de las Atarazanas nuestras dessa ciudad de Barcelona, proceden, segun entendemos, tan lentamente en ello, por sus intereses particulares, que será hacerlos inmortales, sino se les va a la mano y se usa con ellos de alguna extraordinaria diligencia.

En 1612 prosseguien dites obres, los Diputats; y en 1615 dictaren ordinacions als mestres d'axa, procurant tenirlos mes adscrits al treball de les dreçanes. Qu'en aquells anys s'hi laborava ab activitat ho anèm veyent. En 1620 (3 d'Octubre) hi botaren al aygua la galera capitana Sant Jordi, de la que'n publicá la trassa En Francesch de Bofarull (1).

Per ampliació de les dreçanes anava adquirint la Ciutat les terres adjacents. Lo Consulat de Mar, entitat corporativa depenjan del Concell de Cent, hi possehia una gran extensió coneguda per camp de la dreçana. Lo propi Concell de Cent. hi comprá, en 24 de Juliol de 1618, altre pessa de terra en lo mateix lloch.

En aquesta època, la Corona demostrá especial interès en intervenir en les dreçanes, qual edifici evidentment feya goig als virreys. Sembla deduir-se axis, d'una continuïtat d'actes encaminats tots ells al mateix ideal: tenir un peu ferm en aquella part de la Ciutat.

(1) F. de Bofarull y Sans *Antigua marina catalana*, publicat en *Memorias de la R. Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. VII, pl. 37.

En 1621, lo Monarca sollicità retirar la suma de mil lliures, del donatiu aprovat en les corts del 1581, proposantse destinarla a reparacions en lo baluart de les dreçanes. Pró de cap de les maneres hi consentiren, los diputats, alegant, qu'en tot cas, la dita suma, deuria esmersarse en la construcció de torres defensives al llarch de la costa catalana.

L'intervenció de la Generalitat de Catalunya en les obres de les dreçanes, queda provada encara actualment en los molts escuts de dita corporació esculpits en diferents parets del edifici. En los seus registres consten los comprovants de les obres qu'allí hi vingué fent, en aquests anys, sense saberne clarament la causa. Durant l'execució d'aquestes obres, vingué a toparse ab l'entromissió atrevidíssima de la Corona. Pró los Diputats sapigueren obrar ab decissió y energia. Pretextava lo Virrey al intervenirhi, que les obres se feyen massa laboriosament. La controversia haguda entre ells l'explicarán los propis diputats en un apartat de la sua lletra del 28 d'Abril de 1621 (1).

«Com en dies passats lo Duch de Alcalá loctinent de sa Majestat, per inductió, segons se enten, de sos officials, no ben intencionats a las cosas de aquest Principat, tant per esser forasters, com altrament, hagués manat continuar, ab diners del Rey, la obra, que, lo General de aquest Principat, de alguns anys a esta part, te comensada y continua, en lo herm de les Atarassanes, manant, dit Duch de Alcalá, posar mestres de cases en la dita obra, y en aquella les armas reals de Castella y de Leon, y en altra part de dita obra, las armes reals de Aragó, lo que causá gran admiratió e desgust notable a tots los de aquest Principat...».

Se tenia per cosa insólita posar, a Barcelona, les armes de Castella. La protesta no tardá en seguirse al fet, puix, com deyen los Diputats, com *prejudicial al honor y reputatió de tota esta Provincia, per quant en ella, nunca lo regne de Leon, ni de Castella, han tingut auctoritat de posar armes, sent aquelles molt stranyes a esta terra; y si be de present dits Regnes y est Principat, resideixen sots una matexa persona, emperó ells son molt diversos y separats; y també per voler, en nom del Rey, obrar en dites Atarassanes y en la obra del dit General, etc.*

Los Diputats convocant junta d'assessors, protestaren davant del Duch d'Alcalá *del gran agravi rebía, lo Principat, de dita obra*

(1) Publicá aquest document En Ferran de Sagarra en *La Publicitat* del 23 de Febrer de 1923.

y armas ques servís manar parar en dita obra y levar o aborrrar les dites armes.

Tant les de Castella, com les d'Aragó, se tragueren per los picapedrers, qui repicàren tot lo esculpit, fins a quedar la pedra llissa. Les obres no's prosseguíren mes ab diners del Rey; pró los seus representants continuaren aprofitantse de la mes insignificant oportunitat per actuar allí dintre en una o altre forma. Un fet ocorregut en Novembre de 1635, contribueix a confirmarho. Lo Governador y lo Veguer recorregueren Barcelona *prenent pobre gent, axí de menestrals com de altres, que venien de Montserrat y altres parts y los tencaven a la Dressana per ferlos soldats.* (*Dietari del Concell barceloní*).

Un any y mitj mes tart, (22 d'Abril de 1637), lo Virrey convertía les dreçanes en diposit de ví per l'armada reyal, ab ocasió d'exigir, la Ciutat, que's satisfagués l'imposició del ví, vinagre y ayguardent. No'l volía reintegrar, la corona, desde l'any 1636, en que se suscitá la vella controversia y lo Rey rebutjá pagar dites imposicions (1).

Les obres fetes per la Generalitat de Catalunya, en aquests primers anys del segle xvii, son les de les tres naus mes properes a la Ciutat, que presenten esculpits en los començaments dels archs y al centre de llurs voltes, l'emblema de la Diputació, de la crèu de Sant Jordi. Aquests archs, en la part meridional, no venen apoyantse en pilans de pedra, com solen apoyarse les altres voltes de la construcció, sino en la forta paret de pedra que reclohia les dreçanes del segle xiv y en qual paret s'axeca la vella torra defensiva emmarletada. La torra, obliga a estrenyer la volta primera, en sa part final, puix sortía enfora del edifici. Avuy queda tota al interior.

Lo precedent d'ocupar les dreçanes, en 1635, se dexá sentat. Poch temps després, arrán del 1640, no fou ví, sino pólvora y altres aprovisionaments de guerra, custodiats per les tropes d'Espanya, lo que lo Virrey depositá en les dreçanes. ¿Quan se verificá aquesta entromissió? Exactament ho desconexèm, pró s'ha de suposar fou essent llochtnient reyal lo Comte de Santa Coloma, lo desventurat virrey qui aná a trovar sa fi al peu de les dreçanes. Nota històrica del dit edifici naval, a la que no'ns podèm substraure de destinarhi algunes ratlles.

(1) En los *Dietaris* del Municipi barcelonés (v. XII, pl. 91, nota) vé publicada l'interessant carta del Rey del 27 de Setembre de 1636, ordonant al Virrey fes *notificar a la dicha Ciudad, que, de ninguna manera lleve derechos, de aqui adelante, de vino, vinagre y aguardiente, que se extragere della para mi servitio, pues no los devo.* De qual carta se feu ús per lo Virrey en Abril del 1637.

Situemnos al 24 de Desembre de 1639, en que l'exercit francès tenia assiatat lo castell de Salces, primera plassa del Rosselló. Les dreçanes estaven ocupades per soldats del Rey, solicitantlos imperiosament lo virrey Santa Coloma, desde Salces, y dient a la Ciutat, que, hi envie mes gent a socorre l'exercit espanyol. Al sortirne de les dreçanes la guarnició y a fi de que, *en el interim que buelben, no queden sin guarda, será muy de servicio de su magd., que, V. S. (la Ciutat) mande dar una esquadra que haga la guardia; que, el tiempo es tan breve, de aquí a seis de Henero, que será poca la incomodidad se les causará. (Dietaris del Concell).*

Acordá lo Concell de Cent, a 26 de Decembre de 1639, posar *una o dos esquadras pera guarda de las Daraçanas de sa magt. axí que, la una exint, entre laltre, de manera que y asistesca continuament guarda en aquellos.*

No hi ha motiu plausible per justificar ara, la calificació del escrivá de ració, al redactar la nova en lo *Dietari del Concell*, de titular, a les dreçanes, *de Sa Magestat*. Res s'ha innovat que vinga a destruir la reclamació del 1621 y la ordre realisada, de repicar les armes reys, tant de la Corona d'Aragó, com de la de Castella, esculpides en les parets de les dreçanes.

Com a motiu no plausible, sols hi trovèm l'ocupació peremptoria de la part ahont s'allotjaren soldats aparellats a marxar a la guerra y les botigues o habitacions recloses, en que simultaniament hi havia magatzemades les fortes partides de polvora, de que tractarèm al detallar l'inventari del 1640.

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

(Continuarà)

Problemes de Climatologia Catalana

LES TEMPERATURES A LA PLANA DE VICH

Si la pluviometria catalana ha estat estudiada a fons des de fa anys per meritíssims especialistes, en canvi els estudis sobre la temperatura deixen bastant a desitjar. La raó principal és la falta d'estacions termomètriques. Si la xarxa pluviomètrica és completíssima, en canvi falten estacions en què metòdicament es prenguin les temperatures. Les que hi ha són insuficients,

i llur nombre no s'apropa ni de lluny al de les que componen la citada xarxa per a l'estudi de les precipitacions.

Conseqüència d'aquesta situació és la gran escassetat d'estudis crítics sobre les temperatures en les diverses contrades catalanes. Creiem, per això, interessant la publicació del quadro següent; en ell hem reunit les mitges de les dues estacions de la Plana de Vich, de les quals hi ha dades publicades: la de Sant Julià de Vilatorrada (on el savi meteoròleg que és el P. Caçador treballa sense descans des de fa una trentena d'anys) i la de Vich, de la qual - a coneixença nostra - només existeixen publicades les que Joaquim Salarich inserí en la seva memòria sobre el cultiu altern; hi hem afegit, a títol de comparació, les de Barcelona.

Hem calculat les mitges corresponents als períodes esmentats en el mateix.

PERÍODES	LOCALITAT		
	VILATORRA (¹)	VICH (²)	BARCELONA (¹)
Gener	2,4	3,6	9,3
Febrer	5,5	5,8	10,8
Març	7,1	6,7	11,5
Abril	9,1	13,2	13,4
Maig	14,6	16,1	17,5
Juny	17,2	19,9	20,6
Juliol	20,4	22,6	23,4
Agost	20,8	24	24,2
Setembre	17,8	19,4	21,2
Octubre	12,2	13	17,3
Novembre	6,9	8,2	12,7
Desembre	3,3	3,5	10,2
Any	11,5	13,0	16,0
Màxima absoluta .	38,2 (³)	32,0	35,7
Mínima absoluta .	-15,4 (³)	-10,0	-4,3
Oscilació extrema	53,6 (³)	42,0	40,0

(1) Dirección General del Instituto Geográfico. *Resumen de las Observaciones Efectuadas en las Estaciones del Servicio Meteorológico Español*. Anys 1917 a 1923.

(2) Joaquin Salarich.- *Cultivo Alterno*, Vich, 1876, pp. 7 i 8. Comprèn les observacions del quinquenni 1863-1867. Estan expressades en graus Reaumur, que hem reduït a centígrads. Són les úniques observacions seguides de temperatura de Vich que ens hem pogut procurar.

(3) Observatori Meteorològic del Col·legi-Granja d'Orfens Pobres de Sant Julià de Vilatorrada. - Fulles de Resums Anuals que amablement ens ha facilitat el P. Manuel Caçador, S. F. - Anys 1919 a 1926 (menys 1924).

La primera cosa que clarament veiem és la gran diferència entre les mitges anuals de Vich i Vilatorrada, i la de Barcelona, així com la cruïra dels hiverns de la Plana.

Les oscilacions extremes assoleixen a Vilatorrada, en set anys, la xifra enorme de més de 53°, la qual cosa li dona característiques de clima continental (és sabut que aquest tipus de clima és molt

més extremat que el marítim, suavitzat, aquest, per les influències del gran receptacle aquàtic, el qual conserva gran quantitat de calor de què lentament es va desprenent a l'hivern en benefici de les comarques litorals, i, recíprocament, a l'estiu, limita les calors excessives gràcies a la seva temperatura moderada).

La mínima de $-15^{\circ},4$ (que és la temperatura més baixa registrada a Vilatorça durant el període estudiat), és també ben excessiva; notem que és rar l'hivern en què el termòmetre no baixa fins a -11° o -12° en aquella frígida població de la Plana.

Tot això forma curiós contrast amb el suau clima de la proxima Barcelona. Entre la mitja de $9^{\circ},3$ en aquesta al gener, i la de $2^{\circ},4$ a Vilatorça, hi ha un abisme, car la primera és prova d'un clima hivernenc temperat ben agradable, i la segona correspon a les característiques d'un clima nòrdic: és aproximadament la mitja de la temperatura del mateix mes a Amsterdam.

També a l'estiu - com correspon a un clima continental - les temperatures són més extremades que al litoral (màximes absolutes $38^{\circ},2$ a Vilatorça i $35^{\circ},7$ a Barcelona). Noti's, però, que Vich té ja un clima més suau que la veïna Vilatorça.

Esperem l'interessant estudi que té en preparació el Dr. Fontserè per dilucidar els problemes climàtics de la Plana, i, principalment, el curiós fenomen de reversió de la temperatura que s'hi observa.

GONÇAL DE REPARAZ (FILL)

Crònica

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

DESEMBRE DE 1927

CONFERÈNCIES I SESSIONS.—El dia 1 el senyor Pelegrí Casades i Gramatxes donà una conferència il·lustrada amb projeccions, referent a *La Prehistòria d'Egipte*.

Els dies 2 i 9 el senyor Joan Roig i Font donà dues conferències. En la primera descriví *Beirut, Baalbek, illa de Rodes, Esmirna i Constantinoble*, i en la segona parlà d'*Atenes i Costa meridional d'Itàlia*. Ambdues conferències foren il·lustrades amb interessants projeccions.

El dia 15 el Dr. Vicens de Moragas donà una extensa i documentada conferència il·lustrada amb projeccions sobre *Els Draps de la Història de Tobies de la Catedral de Tarragona*.

El dia 17, el senyor Rosend Serra i Pagès parlà de *L'obra folk-lòrica d'en Cels Gomis*.

El dia 22, el senyor Feliu Duran i Cañameras tractà de *Les Escoles de l'Escultura romànica a Catalunya*. El seu treball fou completat amb projeccions.

El dia 29, el senyor Gabriel Roig donà una sessió de projeccions referents a *Sicília*.

El dia 30, el senyor Francesc Blasi i Vallespinosa féu la ressenya d'*Una Excursió al Mont Sant Bernat*, il·lustrada amb interessants projeccions.

Finalment, el mateix dia 30, el Dr. Pere Bosch i Gimpera donà una conferència sobre *Les Troballes de Glozel*, organitzada pel CENTRE en acordança amb l'Associació Catalana d'Antropologia, Etnografia i Prehistòria. Presidiren la sessió, a més del President del CENTRE, senyor Maspons i Anglasell, varies personalitats del món de la ciència i de les lletres.

Començà el conferenciant dient que en línies generals tots coneixem els esdeveniments de Glozel. Explicà que fa aproximadament dos anys, un pagès d'aquell poblet, prop de Vichy, a França, anomenat Fradin, havia trobat, fent un clot, uns objectes que cridaren l'atenció del doctor Morlet, metge de Vichy, el qual continuà a fer exploracions en aquells indrets i començà a trobar objectes aparentment prehistòrics, entre els quals hi havien algunes destrals de pedra amb inscripcions i dibuixos, agulles d'os, arpons, objectes de terrissa, tauletes amb inscripcions alfabètiques, etc.

El doctor Morlet comunicà les seves troballes al doctor Salomó Reynach, del Museu de Saint-Germain, de París, el qual féu públiques declaracions, segons les quals la seva tesi sobre l'origen de la civilització a Europa i no a Orient, quedava demostrada.

El professor Bosch Gimpera, que ha format part de la comissió internacional d'enquesta per a aclarir el problema glozelià, explicà després, amb força detalls, la forma del terreny en què s'han fet les troballes i estudià varies d'aquestes, així com l'alfabet anomenat glozelià. Acompanyà la seva dissertació amb nombroses projeccions que aclariren els conceptes exposats.

Indicà com havien estat portats a cap els estudis per la comissió investigadora, i projectà fotografies per les quals hom podia veure les seccions fetes pels membres de la comissió en el terreny

apareixent clarament la diferència en el color i aspecte de la terra de damunt dels objectes trobats de la de les parts més allunyades, quedant així comprovat, segons el conferenciant, que la terra que estava a sobre dels objectes enterrats havia estat remoguda recentment.

Terminà dient que és impossible que un sol fet aïllat vingui a transformar de sobte una ciència que es basa i fonamenta en moltes altres d'experimentals, com la geologia i la paleontologia, desmentint d'un sol cop els estudis i les comprovacions ben segures de totes aquestes ciències reunides, i que s'haurien de trobar molts casos com el de Glozel per permetre de dubtar de les ciències actuals. Fins ara hom no en coneix d'altres i aquest no és prou digne de confiança per prendre-ho com una base seriosa. Es lamentà, demés, de que moltes persones que mai han estudiat la ciència prehistòrica, que requereix una llarga preparació, es volguessin ficar, molt seriosament, a dictaminar sobre les troballes, afegint que en altres rams del saber humà - la medicina, l'enginyeria, etcètera - això no es consentiria i seria absurd.

ACTES DEL CINQUANTENARI.—El dia 4 tingué lloc l'acte de clausura de l'any del Cinquantenari de la fundació del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, en el qual les Entitats excursionistes feren ofrena d'una làpida commemorativa i d'un missatge de gratitud que li tributa l'Excursionisme català.

També el dia 16 se celebrà amb tota solemnitat l'acte de lliurar els Trofeus Challenge que cada any atorga la Confederació Esportiva de Catalunya, entre els quals hi ha la Copa Stadium que enguany ha estat concedida al CENTRE amb motiu del seu Cinquantenari.

D'aquests actes, que revesteixen excepcional importància, en parlarem extensament en el número de febrer.

SECCIÓ D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA.—Aquesta Secció efectuà el dia 11 una excursió a Santa Creu d'Olorde, i el dia 18 visità la notable collecció de l'art maya que posseeix el senyor Joaquim Bruguera.

SECCIÓ D'ESPORTS DE MUNTANYA.—Dues foren les excursions efectuades per aquesta Secció. Una, el dia 11, a les serres de l'Obac de Terrassa, seguint l'itinerari de Terrassa a La Mura per la coma d'en Vila, Cort fosca de Matarrodona, La Pobla, Les Porquerisses,

Castell Sopera, Canal de Mura, Font de la Portella, casa vella i nova de l'Obac, Pantano i retorn a Terrassa, excursió molt recomanable pels punts de vista de Montserrat i de la serra de Sant Llorenç del Munt. L'altra, durant els dies 24 a 26, a Les Bulloses, seguint l'itinerari de Puigcerdà a Bourg-Madame, Font Romeu, Roc de la Calma, llac de Pradella, Les Bulloses i retorn, per causa del mal temps, al Roc de la Calma, Ermitatge de Font Romeu, Mont Lluís, Bourg-Madame i Barcelona.

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA.—Aquesta Secció efectuà el dia 8 una excursió a Cardedeu, Alcoll i Dos Rius; el dia 11 a la Puda, Sant Salvador de les Espases, can Tobella i Cairat; el dia 18 a Santa Perpètua de la Moguda, Santiga i Polinyà i el dia 26 al Parc de Montjuich.

Noves

MONUMENT PIRENENC A LA MARE DE DEU DE LES NEUS.—A Gavarnie s'inaugurà, el dia 11 d'agost de l'any passat, un monument a Nostra Dona de les Neus.

Fou el digne i lloable coronament dels treballs realitzats d'alguns anys ençà pel rector de Gavarnie, per tal d'aixecar un monument al cim de la muntanya Turon de Hole, des del qual indret la Verge estengués la seva magnificència espiritual davant dels cims pirenenics.

La revista *Bulletin Pyrenéen*, organe de la *Fédération des Sociétés Pyreneistes*, dona detalls de la festa, a la qual assistiren tres Bisbes, gran nombre de fidels de la rodalia, representants d'entitats d'esports de muntanya i algunes entitats chorals, formant un conjunt de més de cinc mil persones que es reuniren al redós del monument que des d'aqueixa data s'aixeca en el cim esmentat. Consisteix en una estàtua de metall de sis metres d'alt, posada damunt d'un pedestal de marbre de la mateixa alçada.

Per a commemorar tal esdeveniment, el poble de Gavarnie enramà els carrers i places, i a la nit féu lluminàries. Els chors feren sentir els aires de la vall i els focs d'artifici, durant tota la nit anaren il·luminant la Verge de les Neus.

ÍNDIX DE 1927.—En la confecció dels índexs *toponímic* i *onomàstic* del BUTLLETÍ, s'ha seguit el criteri de fer-hi constar solament aquells mots la consulta dels quals pot resultar útil. És una simplificació que ja se'ns havia suggerit varies vegades i que havem adoptat des d'ara per considerar-la més pràctica.

Bibliografia

F. DURÁN Y CAÑAMERAS.—*El Señorío de Castellvell*.—Un opuscle de 95 pp.—Imp. Suc. de Torres & Virgili. Tarragona, 1927.

Aquest opuscle forma part dels *Estudios sobre el Feudalismo en Cataluña*, que, amb la competència que li és reconeguda, publica el senyor Durán i Cañameras.

És aquest treball una molt documentada relació de les famílies de la noblesa catalana que posseïren el senyoriu de Castellvell, el qual comprenia la part ponentina dels termes actuals de Castellví de Rosanes, Martorell i Sant Andreu de la Barca, Santa Maria de Vilalba, Castellbisbal i Sant Esteve Sesrovires.

L'estudi de les colleccions diplomàtiques en els arxius eclesiàstics i en el de la Corona d'Aragó ha permès a l'autor, fer una detallada relació dels dominis de la poderosa Casa de Castellvell, a partir del segle XI.

Les ruïnes del castell de Sant Jaume, en la serralada que domina Martorell, dona testimoni de l'antic castell *Castro veteri*, que fou la casa pairal dels senyors que tan important paper feren en les cortis de Ramon Berenguer III, Ramon Berenguer IV i Alfons I; il·lustre família que entroncà amb les nobilíssimes del vescomtat de Bearn i els comtes de Foix, i, finalment, amb la dels Requesens. La situació estratègica de la construcció militar, en temps de la Reconquesta i posteriors, li donaren importància en molts fets de la nostra història, que, resumidament, retrau l'autor; i així la genealogia de la Casa *Rodanes*, ha pogut establir-se, documentalment, a partir de Galceran, (930-985), seguint la relació històrica de tan noble llinatge, fins a la seva extinció en temps modern.

És per demés interessant la digressió que conté la monografia que ens ocupa, sobre la Casa de Moncada, aportant noves referències, de no escàs interès.

Biblioteca

PUBLICACIONS PERIODIQUES QUE ES REBEN HABITUALMENT

Catalunya

Barcelona

Agrupació Excursionista ATLÀNTIDA.

ARTS I BELLS OFICIS.

ASOCIACIÓN DE ARQUITECTOS DE CATALUÑA. *Anuario*.

BARCELONA ATRACCIÓN. SOCIETAT D'ATRACCIÓ DE FORASTERS.

Butlletí de l'Agrupació Excursionista JÚPITER.

BUTLLETÍ DE DIALECTOLOGIA CATALANA.

Butlletí del Centre Excursionista BARCELONÈS.

Butlletí del Centre Excursionista ELS BLAUS (Sarrià).

Butlletí del Centre Excursionista PÀTRIA.

Butlletí del Centre Excursionista RAFAEL CASANOVA.

Butlletí del Foment Excursionista DE BARCELONA.

Butlletí del Grup Excursionista EULALIENC.

Butlletí del Grup Excursionista JOVENTUT CATALANA.

Butlletí de l'Associació Catalana D'ANTROPOLOGIA, ETNOGRAFIA
I PREHISTÒRIA.

Butlletí de la Institució Catalana D'HISTÒRIA NATURAL.

Centre Excursionista NATURA.

CIÈNCIA.

CIUTAT I LA CASA, LA.

D'ACÍ I D'ALLÀ.

EXCURSIONS. — *Secció Excursionista de l'Ateneu* ENCICLOPÈDIC
POPULAR.

IBÈRICA.

MAI ENRERA, *Butlletí del Club Excursionista* DE GRÀCIA.

NOVA REVISTA, LA.

PARAULA CRISTIANA, LA.

Portaveu de l'Agrupació Excursionista TAGAMANENT.

Portaveu del Centre Excursionista MINERVA.

REVISTA DE CATALUNYA.

REVISTA MUSICAL CATALANA.

STADIUM.

TÉCNICA. ASOCIACIÓN NACIONAL DE INGENIEROS INDUSTRIALES.

Caldes de Montbuy

Butlletí Portaven del C. E. CALDENSE.

Girona

Butlletí Mensual del GRUP EXCURSIONISTA I ESPORTIU GIRONÍ.

Lleyda

Butlletí del CENTRE EXCURSIONISTA DE LLEYDA.

VIDA LLEIDATANA.

Mahó

REVISTA DE MENORCA.

Manresa

Butlletí del CENTRE EXCURSIONISTA DE LA COMARCA DE L'AGES.

Butlletí del Centre Excursionista MONTSERRAT.

Palma de Mallorca

Bolleti de la SOCIETAT ARQUEOLÒGICA LULIANA.

Bolietí del DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA.

NOSTRA TERRA, LA.

Reus

Revista del CENTRE DE LECTURA.

Ripoll

SCRIPTORIUM.

Sabadell

Butlletí-Portaven del Centre Excursionista SABADELL.

NOSTRA COMARCA. *Butlletí del CENTRE EXCURSIONISTA DEL VALLÈS.*

Tarragona

BUTLLETÍ ARQUEOLÒGIC.

Terrassa

ARXIU del CENTRE EXCURSIONISTA DE TERRASSA.

Grup Excursionista de la FRATERNITAT REPUBLICANA DE TERRASSA.

Butlletí del CLUB PIRENEC.
Grop Excursionista EGARA.
Butlletí del Grup Excursionista LA LLANterna.
Grup Excursionista MONTSERRAT.

Tortosa

Boletín mensual del OBSERVATORIO DEL EBRO.
LA ZUDA, Boletín del ATENEO DE TORTOSA.

Vich

Butlletí del CENTRE EXCURSIONISTA DE VICH.

Aragó

Saragossa

Boletín de la SOCIEDAD IBÉRICA DE CIENCIAS NATURALES.
Boletín del MUSEO PROVINCIAL DE BELLAS ARTES.

Bascònia

Bilbao

*PYRENAICA. Anales de la FEDERACIÓN VASCO-NAVARRA DE AL-
PINISMO.*

Castella

Avila

GREDOS. Revista mensual ilustrada.

Madrid

ALPINA. CLUB ALPINO ESPAÑOL.
ARQUITECTURA. Órgano de la SOCIEDAD DE ARQUITECTOS.
Boletín de la REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA.
Boletín de la REAL SOCIEDAD GEOGRÁFICA DE MADRID.
Boletín de la SOCIEDAD ESPAÑOLA DE EXCURSIONES.
CLUB ALPINO ESPAÑOL. Anuario.
CUMBRES. Sociedad deportiva excursionista.
INVESTIGACIÓN Y PROGRESO.
PEÑALARA. Revista ilustrada de Alpinismo.
REVISTA DE GEOGRAFÍA COLONIAL Y MERCANTIL.

Valladolid

*Boletín de la COMISIÓN DE MONUMENTOS HISTÓRICOS Y ARTÍSTICOS
DE VALLADOLID.*
Boletín del MUSEO PROVINCIAL DE BELLAS ARTES.

Galícia*Orense*

Boletín de la COMISIÓN DE MONUMENTOS HISTÓRICOS Y ARTÍSTICOS
DE ORENSE.

València

JÀTIVA.

JÀTIVA TURISTA.

Anglaterra*Londres*

ALPINE JOURNAL.

Bèlgica*Bruselles*

Bulletin du CLUB ALPIN BELGE.

Canadà*Calgary, Alberta*

CANADIAN ALPINE JOURNAL.

Cuba*Habana*

ARCHIVOS DEL FOLKLORE CUBANO.

Estats Units*Boston*

APPALACHIA. *The Journal of the* APPALACHIA MOUNTAIN CLUB.

Cambridge

HARVARD MOUNTAINEERING.

Portland

MAZAMA. *A Record of Mountaineering in the Pacific Northwest.*

Washington

NATIONAL GEOGRAPHIC MAGAZINE.

França*Bordeus*

BULLETIN HISPANIQUE.

Grenoble

REVUE DE GÉOGRAPHIE ALPINE.

Lió

REVUE ALPINE.

Montpeller

REVUE DES LANGUES ROMANES.

SOCIÉTÉ LANGUEDOCIENNE DE GÉOGRAPHIE. *Bulletin*.

París

ALPINISME. CLUB ACADEMIQUE FRANÇAIS D'ALPINISME.

ANNALES DE GÉOGRAPHIE.

ANNUAIRE DU G. H. M. *du* CLUB ALPIN FRANÇAIS.

JOURNAL DES VOYAGES, *Le*.

LA MONTAGNE. *Revue mensuelle du* CLUB ALPIN FRANÇAIS.

Revue du TOURING CLUB DE FRANCE.

Pau

BULLETIN PYRÉNÉEN. *Organe de la* FÉDÉRATION DES SOCIÉTÉS
PYRÉNÉISTES.

Tolosa

Bulletin de la SOCIÉTÉ ARCHÉOLOGIQUE DU MIDI DE LA FRANCE.

CLUB ALPIN FRANÇAIS. *Bulletin de la* SECTION DES PYRÉNÉES
CENTRALES.

Itàlia*Torí*

Atti della SOCIETÀ PIEMONTESE DI ARCHÉOLOGIA E BELLE ARTI.

Bollettino della SOCIETÀ PIEMONTESE DI ARCHÉOLOGIA E BELLE
ARTI.

Rivista del CLUB ALPINO ITALIANO.

Trieste

ALPI GIULIE. CLUB ALPINO ITALIANO.

LE GROTTES D'ITALIA.

Vicenza

Bollettino degli ALPINISTI VICENTINI.

Japó*Osaka-fu*THE MOUNTAIN WALKING *of the* JAPAN WALKING CLUB.*Toquio*SANGAKU. *Te Journal of the* JAPANESE ALPINE CLUB.**Mèxic***Boletín de la* SECRETARÍA DE EDUCACIÓN PÚBLICA.*Boletín de la* UNIVERSIDAD NACIONAL DE MÉXICO.*Memorias y Revista de la* SOCIEDAD CIENTÍFICA ANTONIO ALZATE.**Portugal***Coimbra*

O INSTITUTO. REVISTA SCIENTIFICA E LITERARIA.

Romania*Bucarest**Buletinul* SOCIETATII REGALE ROMANE DE GEOGRAFIE.**Suècia***Estocolm*

ANTIKVARISK TIDSKRIFT FÖR SVERIGE.

FORNVANNEN. K. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN.

SVENSKA TURISTFÖRENINGENS.

YMER. *Tidskrift utgiven av* SVENSKA SALLSKAPET FÖR ANTROPOLOGI OCH GEOGRAFI.**Suïssa***Berna*LES ALPES. *Revue du* CLUB ALPIN SUISSE.

SKI. ASSOCIATION SUISSE DES CLUBS DE SKI.

*Ginebra*NOS MONTAGNES. *Organe du* CLUB SUISSE DES FEMMES ALPINISTES.*Neuchatel**Bulletin de la* SOCIÉTÉ NEUCHATÉLOISE DE GÉOGRAPHIE.**Txecoslovàquia***Praga*

CASOPIS TURISTU. KLUB CESKOSLOVENSKICH TURISTU.